

Шацькі озера

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Химин Михайло Васильович, головний спеціаліст відділу контролю біоресурсів та заповідних територій, Державне управління екології та природних ресурсів у Волинській області, вул. Суворова, 20, м. Луцьк, Волинська обл., 43037, тел.: (03222) 23 396, E-mail: voleco@envir.lutsk.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 1999 р.

Географічні координати: 51°31' пн. ш., 23°50' сх. д.

Розташування: Шацькі озера (Світязь, Пулемецьке, Люцимер, Острівське, Перемут) розташовані у західній частині Західного Полісся в межах Верхньо-Прип'ятьського фізико-географічного регіону на північному заході України в межах Шацького національного природного парку (НПП) і на кордоні з Білоруссю (Шацький район Волинської області за 150 км на північний захід від м. Луцьк).

Висота над рівнем моря: мінімальна – 158 м, середня – 165 м, максимальна – 178 м

Площа: 32850 га

Короткий опис: Площа – 32850 га, в тому числі 6628 га водойм, 1977 га боліт і торфовищ, 4492 га лук, 13935 га лісів. Угіддя є частиною унікального озерного комплексу, що відіграє дуже важливу роль не тільки в охороні болотної фауни та флори, але й як місце гніздування та міграції великої кількості водно-болотних птахів. Тут наявне велике різноманіття ландшафтів та біотопів, а саме: озера, річки, канали, болота, луки, ліси тощо.

Рамсарські критерії: 1, 2, 3, 5

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

- (1) За ландшафтною характеристикою, а також за складом фауни і флори угіддя є типовим для Поліського регіону; п'ять озер, що входять до складу угіддя, є частиною унікальної для Європи системи озер карстового та флювіо-гляціального походження.
- (2) Це місце мешкання ряду рідкісних видів тварин, зростання рідкісних видів рослин та локалізації рідкісних рослинних угруповань.
- (3) Це одна з найбільших за площею та ступенем збереженості природних екосистем Поліського регіону, яка відзначається високим ступенем біорізноманіття. З 238 видів птахів, зареєстрованих на Шацьких озерах, 70 належать до водно-болотного комплексу. Багато з них є досить чисельними.
- (5) Шацький озерний край знаходиться на перехресті двох великих міграційних шляхів – Поліського та Балтійсько-Середземноморського. Щороку тут відмічають понад 60 тис. мігруючих птахів, переважно водно-болотних.

Фізична та біогеографічна характеристики: Шацькі озера (Світязь, Пулемецьке, Люцимер, Острівське, Перемут) розташовані в західній частині Західного Полісся в межах Верхньоприп'ятьського фізико-географічного регіону.

Фізичні особливості ВБУ: Озера глибокі, вода в них надзвичайно чиста і прозора. Найбільші і найглибші – Світязь (2519 га, 58 м) та Пулемецьке (1588 га, 19 м). За кліматичними показниками територія належить до західної частини Атлантико-континентальної області і характеризується помірно-вологим і теплим літом, м'якою похмурою зимою і значною кількістю опадів (близько 600 мм на рік). Взимку водойми замерзають на період від кількох тижнів до трьох місяців.

Фізичні особливості водозбірної території: За геоморфологічною будовою територія угіддя є алювіально-моренною або акумулятивною низовиною, яка знаходиться на вододілі басейнів Балтійського і Чорного морів. Саме через цей район проходить головний Європейський вододіл між басейнами річок Прип'ять та Західний Буг. В геологічній структурі місцевості наявні кілька рівнів, а саме: кристалічна основа, Шацький прогин юрського і крейдяного періодів та мезозойські відклади. Найбільш поширеними на всій території угіддя є верхньокрейдяні відклади.

Гідрологічна цінність: Шацькі озера є найбільшим озерним комплексом України, який включає 22 озера, в основному карстового походження. Характеризуються слабким рівнем водної циркуляції, з живленням за рахунок опадів, поверхневого стоку та підземних вод. Вода кальцієво-гідрокарбонатна з низьким рівнем мінералізації (близько 280 мг/л) і дуже прозора (концентрація осадів досягає 3 г/м³).

Тип ВБУ: О, М, Тр, Ts, U, W, Xf, 9

Екологічні особливості: В регіоні відмічено 825 видів судинних рослин. Рослинність є типовою для лісової зони Західного Полісся. Уздовж річок та навкруги озер найбільш звичайними є очеретяні та осокові зарості. На болотах та луках здебільшого зростають різноманітні види осок та інших трав'янистих рослин. Лісова рослинність є типовою для польського регіону і не відзначається помітним домінуванням якихось компонентів рослинного покриву.

Цінна флора: Види з Червоної книги України: альдрованда пухирчаста *Aldrovanda vesiculosa*, береза низька *Betula humilis*, булатка червона *Sephalanthera rubra*, гніздівка звичайна *Neottia nidus-avis*, гронянка півмісяцева *Botrychium lunarium*, дифазіаструм сплюснутий *Diphasiastrum complanatum*, жировик Лезеля *Liparis loeselii*, журавлина дрібнопліва *Oxycoccus microcarpus*, зозулині черевички справжні *Cypripedium calceolus*, коручки морозниковидна *Epipactis hebeborine* і темно-червона *E. atrorubens*, лілія лісова *Lilium martagon*, любка дволиста *Platanthera bifolia*, осоки Девелла *Carex davalliana* і затінкова *C. umbrosa*, пальчатокорінники м'ясочервоний *Dactylorhiza incarnata* і плямистий *D. maculata*, плаун колючий *Lycopodium annotinum*, росичка середня *Drosera intermedia*, товстянка звичайна *Pinguicula vulgaris*, шейхцерія болотна *Scheuchzeria palustris*.

Цінна фауна: У районі Шацьких озер зареєстровано 327 видів хребетних тварин.

В угідді мешкають 44 види савців, зокрема такі рідкісні види, як кутора мала *Neomys anomalus*, нічниця ставкова *Myotis dasycneme*, горностаї *Mustela erminea*, борсук *Meles meles*, видра *Lutra lutra*.

Тут нараховується 238 видів птахів. Загальна кількість водно-болотних птахів, які гніздяться в межах угіддя, складає 6–10 тис. пар, а тих, що тут линяє або зупиняється під час прольоту, – 30–60 тис. особин. Зокрема, тут гніздяться норець великий *Podiceps cristatus* (80–100 пар), бугай *Botaurus stellaris* (65–80 пар), чапля сіра *Ardea cinerea* (90–150 пар), лебідь-шипун *Cygnus olor* (10–20 пар), гуска сіра *Anser anser* (10–12 пар), крижень *Anas platyrhynchos* (130–150 пар), чернь червоноголова *Aythya ferina* (250–350 пар), чернь білоока *A. nyroca* (15–20 пар), лиска *Fulica atra* (800–1000 пар), кроншнеп великий *Numenius arquata* (2–5 пар), мартин звичайний *Larus ridibundus* (3000–4500 пар), очеретянка прудка *Acrocephalus paludicola* (2–5 пар). У сезонних скупченнях найчисленнішими є крижень, чернь червоноголова, лиска, гуска сіра, гуменник *A. fabalis*, мартин звичайний, чайка *Vanellus vanellus*, травник *Tringa totanus*, фіфі *T. glareola*, турухтан *Phylomachus pugnax*, різні види побережників *Calidris* sp. та ін. Серед рідкісних, червонокнижних, видів птахів, які в різні пори року зустрічаються в районі Шацьких озер, слід вказати: чаплю жовту *Ardeola ralloides*, лелеку чорного *Ciconia nigra*, лебедя малого *Cygnus bewickii*, гуску білолобу *Anser albifrons*, гоголя *Vuscephala clangula*, крохаля довгоносого *Mergus serrator*, журавля сірого *Grus grus*, деркача *Srex srex*, скопу *Pandion haliaetus*, луня польового *Circus cyaneus*, орлана-білохвоста *Haliaeetus albicilla*, беркута *Aquila chrysaetos*, підорлика малого *A. pomarina*, зміїєда *Circaetus gallicus*, сапсана *Falco peregrinus*, ходуличника *Himantopus himantopus*, кулика-сороку *Haematoropus ostralegus*, коловодника ставкового *Tringa stagnatilis*, кроншнепа середнього *Numenius phaeopus*, крячка каспійського *Hydroprogne caspia*, пугача *Bubo bubo*, сорокопуда сірого *Lanius excubitor*. Тут відмічено пелікана рожевого *Pelecanus onocrotalus*.

В угідді мешкає 7 видів плазунів (зокрема, рідкісний вид – мідянка *Coronella austriaca*), 12 видів амфібій (зокрема, рідкісний вид – ропуха очеретяна *Bufo calamita*), 26 видів риб.

Соціальні та культурні цінності: Озера мають велике рекреаційне значення. Навколо них розташовано багато лікувальних та оздоровчих закладів. Практикуються також такі види природокористування, як мисливство та рибальство. Крім аматорського, в обмежених обсягах проводиться і комерційний вилов риби. Щороку на оз. Світязь виловлюється до 7 кг риби з 1 га, на оз. Луки – до 15 кг, а на оз. Пулемецьке – до 19 кг.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна, колективна та приватна форми власності.

Поточне землекористування: ВБУ: На заповідних ділянках Шацького НПП заборонено всі види природокористування. Поза заповідною зоною експлуатація природних ресурсів (полювання, рибальство, випасання худоби, лов жаб, рекреація тощо) контролюється і лімітується. Прилеглі землі: практикуються всі перелічені вище форми природокористування, а також традиційне сільське господарство.

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: Озера мають велике рекреаційне значення. Навколо них розташовано багато лікувальних та оздоровчих закладів.

Вжиті природоохоронні заходи: Угіддя знаходиться в межах Шацького НПП, тому за його охорону відповідає адміністрація парку. Експлуатація Верхньоприп'ятьської дренажної системи призвела до зниження рівня води в озерах, відновити який можна лише шляхом впровадження комплексу заходів з ренатуралізації. В 1998 р., завдяки фінансовій підтримці EECONET Action Fund, в районі оз. Кримно проведені роботи з ренатуралізації угідь, відновлення і стабілізації гідрологічного режиму озера.

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Нині ведеться робота зі створення міждержавного українсько-польського біосферного резервату «Західне Полісся». З боку України до нього увійде Шацький НПП, що сприятиме підвищенню рівня охорони угіддя.

Сучасний стан рекреації та туризму: Озера мають велике рекреаційне значення. Навколо них розташовано багато лікувальних та оздоровчих закладів.

Юрисдикція: В межах заповідних зон Шацького НПП за охорону угіддя відповідає адміністрація парку, на інших територіях – землекористувачі (установи, товариства, місцеві жителі) та місцеві органи влади. Контроль у галузі охорони природи здійснюють адміністрація Шацького НПП та Державне управління екобезпеки у Волинській області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів у Волинській області. Адреса: вул. Суворова, 20, м. Луцьк, Волинська область, 43025; тел. (03322) 23 396, (03322) 25 321, E-mail: eco@voleco.gov.ua

Джерела інформації: Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.